Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

GÖTEBORGS UNIVERSITET

SAMTIDEN

VECKOSKRIFT

FÖR

POLITIK OCH LITTERATUR

UTGIFVEN AF

C. F. BERGSTEDT.

№ 45. Lördagen den 11 November 1871.

Sällskapet Internationale.

För tre månader sedan, i vårt nummer för den 4 Augusti, hade vi tillfälle att i ett sammanhang framlägga de läror hvilka icke utan skicklighet predikades af författaren till den socialistiska boken »Slutliqvid med Sveriges lag af *Nils Nilsson*, arbetskarl». Vi yttrade då den förhoppningen att den så kallade arbetskarlen icke skulle göra allt för många proselyter, men vi ansågo det icke heller vara skäl att alldeles blunda för tillvaron af sådana folklärare. Sedan den tiden har socialismen ryckt oss betydligt närmare på lifvet, det internationella arbetaresällskapet har i Köpenhamn de sista dagarne funnit halftannat tusen anhängare, en socialistisk tidning utgifves i Danmark i ungefär lika många exemplar som våra större politiska tidningar, och rörelsen kommer oss med hvarje dag närmare. Det uppgifves med stor säkerhet af personer, som pläga vara väl underrättade, att icke obetydliga bidrag samlas på svenska verkstäder för det internationella sällskapets räkning, och de många arbetsinställningar som förekommit nästan samtidigt på skilda orter i landet äro icke osannolikt, åtminstone till någon del, frukter af de främmande bearbetningarne. Vi önska icke att dessa allbekanta händelser må begagnas såsom ett rödt spöke, för att dermed väcka oro och misstroende till en hel samhällsklass, som hittills icke förtjenat något sådant. Vi hoppas fast mer att den besinning och den laglydnad som af ålder utmärkt den svenska arbetaren icke skall öfvergifva honom, när dessa redbara egenskaper blifva satta på prof. Men vi kunna icke heller dölja för oss att detta prof är nära, och att det blir svårt. Det går genom alla folk just nu en mäktig ansats att bygga samhällena på nya grundvalar, sedan rörelsens män trott sig finna de gamla grundvalarne, religionen, familjebandet, fosterlandskärleken, otillräckliga eller ensidiga och deremot uppfunnit en alldeles ny, som heter arbetsklassens solidaritet i alla länder. Det kunde med nästan matematisk noggranhet beräknas, i hvilket ögonblick svallet af denna mäktiga rörelse skulle hinna till våra kuster. Nu är den här, och vi känna dess dyningar.

Annat var icke att vänta. Den solidaritet som är på väg att göra sig gällande mellan samma klasser i olika länder eger redan rum mellan hela folken, och det är alldeles omöjligt att hindra de nya idéer som i något land uppstå från att sprida sig äfven i alla de öfriga. Dermed är likväl icke sagdt att de andliga rörelserna öfver allt skola framkalla samma synliga följder; och liksom vårt fädernesland var obetydligt berördt af 1848 års revolutionära händelser, böra vi hoppas att

de nu varande socialistiska rörelserna icke hos oss skola framkalla några vådliga skakningar.

Det är i sjelfva verket från denna revolution som den internationella arbetarerörelsen leder sitt ursprung. Genom det nederlag som de upproriska Paris-arbetarne ledo i Juni samma år mot Cavaignac's trupper, blefvo de farligaste ledarne undanröjda, och de vildaste socialistiska lärorna föllo för en tid i misskredit, men det besegrade partiet rufvade allt jemt på hämd emot medelklasserna, och de djerfvaste af de undanträngda ledarne, som under tiden lärt sig inse styrkan af den organisation under hvilken arbetareföreningarne, *Trades' Unions*, i England uppträdde för att tilltvinga sig förhöjda arbetslöner, fattade den tanken att grundlägga en sådan förening, som skulle omfatta de arbetande klasserna i alla länder. Det är nu mera med temlig visshet kändt, att första tanken på det internationella arbetaresällskapet uppstod vid den stora verldsutställningen i London 1862, der kontinentens arbetare hade tillfälle att sammanträffa med ett antal missnöjda Londonarbetare och, utan alla de hinder af polislagar som mötte dem i deras hemland, fritt rådpläga om sina förslag. Något egentligt steg till planens förverkligande togs emellertid icke förr än om hösten 1864. Under tiden hade flere omständigheter inträffat som voro gynnande för agitationen: arbetet stod högt i pris, det nordamerikanska kriget närmade sig sitt slut och tycktes lofva en fullständig seger åt demokratien, och i sjelfva England hade den politiska jäsningen bland de arbetande klasserna nått en betydlig höjd, sedan lord Palmerston låtit sitt reformförslag falla, och den nu varande premierministern mr Gladstone till en arbetaredeputation deröfver oförstäldt uttalat sin förtrytelse. Under intrycket af dessa händelser utvecklade sig hastigt en redan 1862 inrättad engelsk förening, som kallade sig »Det internationella förbundet för de arbetande klassernas emancipation», men dessa klasser inom England voro till en början allt för mycket upptagna med sina egna sträfvanden att vinna politisk rösträtt, och först sedan detta lyckats dem genom den sista parlamentsreformen, började de egna någon större uppmärksamhet åt de internationella angelägenheterna.

Till en början var Internationale's verksamhet äfven på kontinenten icke i ögonen fallande, och dess hufvudsakliga bemödande synes hafva gått ut på att motarbeta den införsel af utländska arbetare hvarmed industricheferna i England sökte hindra framgången af arbetsinställningarne. Till en del men icke fullkomligt har detta lyckats, såsom man kunnat se under den nyligen inträffade arbetsstriden i Newcastle. Men detta mål tillfredsställde icke längre de hetlefrade ledarne på fastlandet, och det dröjde icke länge, innan föreningen fullt tydligt utsade hvad den förde i skölden. Sedan den i sitt program otvetydigt upptagit ett krig på lif och död med de borgerliga institutionerna, kapitalet, den enskilda eganderätten i fråga om vissa af dess föremål, äktenskapet och den offentliga gudstjensten, spridde sig rörelsen med stor hastighet till fabriksdistrikten i Belgien och det franska Schweiz, samt, i den mån Napoleons regering började förlora sin gamla kraft, äfven till de större städerna i Frankrike. Det är i de fransktalande länderna som föreningens politiskt och socialt omstörtande läror företrädesvis predikades, medan de engelska och tyska afdelningarne inskränkte sig till att bistå hvarandra med peningar för att bereda framgång åt arbetsinställelserna, men huru vida de radikalaste lärorna i dessa länder vunno något understöd, är ganska tvifvelaktigt. Det säges att framgångsfullast hafva bearbetningarne blifvit bedrifna i sådana tyska städer hvilkas befolkning till någon betydlig del härstammar från romerska kolonister, och det är anmärkningsvärdt att de engelska ledarne bära främmande, mest tyska namn. De utländska anförarne klaga öfver att den engelska arbetaren saknar sinne för revolutionen, att det fattas honom tillgänglighet för abstrakta idéer, *esprit de généralisation*, och det är denna lyckliga brist som bevarat England, liksom Tyskland, för dessa häftiga omstörtningar, hvilka i Frankrike sedan åttatio år hört till ordningen för dagen.

Om antalet af Internationale's medlemmar äro uppgifterna mycket vacklande. I Juni 1870 höll den kejserliga generalprokuratorn i Paris en undersökning i an-

ledning af vissa komplotter, som ansågos hafva haft sin upprinnelse i detta sällskap, och han uppskattade då hela styrkan af den samhällsfientliga armén till 800,000, hvaraf en tiondedel ansågs komma på England. I det arbete som *O. Testut* denna sommar i Paris utgifvit under titel *L'Internationale*, uppskattas medlemmarnes antal i Europa och Amerika till fem millioner, och enligt en förklaring af mr *A. Richard*, socialismens främsta kämpe i Lyon, skall hela antalet uppgå till ej mindre än åtta millioner. Dessa siffror äro naturligtvis mycket godtyckliga; deras stora skiljaktighet bevisar tydligen deras ringa tillförlitlighet. Lika så osäkra äro uppgifterna om föreningens ekonomiska medel; det säges att de äro oerhörda, och det är bekant att mer än en arbetsinställning i Frankrike och Schweiz derifrån haft understöd, men lika säkert är också att en del af dessa *strikes*, såsom i Creuzot, Neuville, Fourchambeau, Basel och flerstädes, misslyckats af brist på tillräckliga medel. I alla händelser är det påtagligt att antalet medlemmar är högst betydligt, och att propagandan bedrifves med utomordentlig ihärdighet. Sällskapet har till sammans omkring tjugofem tidningar på kontinenten och i England, utom ganska talrika ströskrifter, som utkomma på obestämda tider. Mängden af deras skriftställare äro rekruterade ur de uppfostrade klassernas leder, sådana som misslyckats på andra banor, och i allmänhet sådana som hafva allt att vinna på revolutioner men ingen ting att förlora.

Om arten af denna litterära verksamhet kan dömas af de resolutioner som blifvit fattade vid särskilda arbetaremöten. Kongressen i Basel förklarade, att samhället har rätt att afskaffa all enskild besittning af jorden, hvilken bör återtagas af kommunerna, och kongressen i Brüssel fattade ett liknande beslut med afseende på gruffvor, kanaler, jernbanor och alla slags maskiner. Samma anspråk hafva vi äfven i dessa dagar sett framstälda af ett skandinaviskt revolutionssällskap i Newyork, och de återkomma nästan öfver allt såsom arbetarnes lösen. Det synes dock icke vara fråga om att tillegna sig dessa saker med öppet våld, och det heter tills vidare att de skola *expropriera*s. Det franska generalrådet förklarade kort efter Paris-kommunens fall, att det varit kommunens lofvärda afsigt att afskaffa det slags privategendom som förvandlar de mångas arbete till fåtalets rikedom, eller, med andra ord, »att expropriera expropriatörerna». Det synes att de mest moderate tänka sig någon slags billig inlösen för allmän räkning af malmfält, kommunikationsmedel och industriella anläggningar, liksom det å andra sidan blifvit yrkadt att, om en fabriksegare införer en ny maskin, skall han först hålla de arbetare skadelösa hvilka derigenom kunna blifva lidande. Om en allmän delning af jorden tycks det i första rummet icke vara fråga, men det är icke utan sin stora märkvärdighet, att en sådan tänkare som den engelska statsekonomen och parlamentsledamoten *John Stuart Mill* satt sig i spetsen för en förening, under namn af »Land Tenure Reform Association», hvars program innehåller, att jordegaren skall afhända sig rättigheten till all stegring i den närvarande afkastningen af sin egendom, samt att han i vidrigt fall skall nödgas afträda den till staten. Den rena kommunism som ligger till grund för detta skenbart moderata förslag, i det jorden i köpvärde icke är beräknad efter den närvarande afkastningen utan i väsentlig grad hvilar på hoppet om en högre afkastning i framtiden, lärer icke kunna af någon förbises.

Det är likväl endast i andra rummet som jordegaren är föremål för arbetarnes hat: i första rummet är det de kapitalegande medelklasserna hvilka de tillskrifva sina lidanden. »Alla politiker af medelklassen, under hvad namn och färg som helst, hafva blott ett enda syfte, att bibehålla medelklasserna vid herraväldet, och deras makt är det samma som proletariatets slafveri». — Arbetsklassens »slafveri» är ett i Internationale's handlingar ständigt återkommande uttryck, och Genève-afdelningen utsade vid ett tillfälle helt öppet, att »de nu varande kapitalisterna äro en fortsättning af forntidens slafhållare och medeltidens feodalbaroner».

Dessa citationer kunna vara tillräckliga till att gifva våra läsare en föreställning om den allmänna tonen i sällskapets förhandlingar. Det slutliga ändamålet är fullkomligt klart: arbetaren skall hafva för intet allt hvad han behöfver: jorden utan att behöfva köpa den, det rörliga kapita-

let utan att nödgas förvärfva det, och alla industriens hjelpmedel utan att betala för dem. Men när dessa talare och författare skola från de allmänna grunderna komma till de praktiska medlen för deras förverkligande, är all ting inhöljdt i dimmiga fraser. Det är blott en enda sak hvarom man synes vara enig, nemligen afskaffandet af arfsrätten. »Om», säger den nyss citerade mr *A. Richard*, »föräldrar, som äro arbetsammare och mera begåfvade än de öfriga, och som genom dessa egenskaper samlat någon förmögenhet, finge rättighet att genom testamenterande af sin egendom till sina barn upprätta ett särskildt privilegium till deras fördel, så vore ju all solidaritet förstörd». Somliga arbetareföreningar neka sina skickligare medlemmar att under en viss tid åstadkomma mer arbete än de minst skicklige, emedan sådant skulle störa solidariteten och leda till en undantagsförmån för de mindre gynnade. Det enkla sunda förståndet begriper emellertid, att ett af de första vilkoren för den menskliga friheten är rätten att fritt förvärfva och fritt förfoga öfver förvärfvet; de radikala lärorna, som vilja lägga band på denna frihet, utgå nästan uteslutande från de litterära ledamöterna. Arfsrättens afskaffande voterades af kongressen i Basel endast derigenom att många af de närvarande nedlade sina röster, och ett af de engelska ombuden framstälde såsom förmedlingsförslag en progressiv skatt på arf, en åtgärd som för öfrigt af Englands nu varande skattkammarkansler blifvit föreslagen för parlamentet.

Den naturliga familjekärleken utgör största hindret för genomförandet af klasssolidariteten, ty hvarje menniska med rent hjerta och oförvillade begrepp måste ju älska sina barn högre än sina yrkeskamrater. För att införa det allmänna broderskapet måste de enskildare banden slitas, och vår svenske *Nils Nilsson* har också, såsom vi sett, kommit till den insigten, om hvilken alla socialistiska samfund för öfrigt äro fullkomligt ense, att äktenskapet endast är ett sjelfviskt påfund af de högre klasserna, ett sätt att monopolisera qvinnorna åt dem och göra den orättfärdiga besittningen evig i deras efterkommande.

Från den menskliga kärleken är det blott ett steg till den gudomliga, och derför vänder sig socialismen med en fanatisk hätskhet mot religionen. Kristendomens betydelse att *frigöra* personligheten, derigenom att den sjelfviska viljan underordnas en högre vilja, är ingalunda förbisedd af dessa spekulativa samhällsförbättrare, och det är fullkomligt konseqvent handladt af dem, då de, för att pålägga alla menniskor den mycket omtalade solidariteten, först söka upprycka all tanke på Gud ur deras hjertan. Vid första ögonkastet synes det oförklarligt att hädelsen kan blifva en passion, men vid närmare eftertanke är saken ganska naturlig. De som stå i spetsen för rörelsen äro teoretiska drömmare, som föreställa sig att menniskokärleken för att vara ren måste vara ointresserad. De äro sjelfva icke sedligt förderfvade, och vi hafva hört mer än ett exempel på att de i och för sig varit moraliskt oförvitliga. Men de hafva genom någon besynnerlig tankegång öfvertygat sig att roten till allt det onda i verlden ligger i det enskilda förvärfvet, och erfarenheten har tydligt sagt dem att familjelifvet och slägtkärleken ovilkorligen leda till enskildt förvärf. Med sin obevekliga logik måste följaktligen dessa teoretiska politiker förklara krig mot familjen, och på samma gång äfven mot religionen, i hvilken familjen har sitt stöd. Socialistförbundet i Genève, som för ett par år sedan upptogs till en del af Internationale, har i sitt program uttryckt denna tankeföljd på ett sätt som icke låter sig missförstås:

1. Alliansen förklarar sig för ateistisk; den fordrar afskaffandet af all gudstjenst, vetenskapens insättande i trons ställe, och menskliig rättvisa i stället för gudomlig rättvisa, äfven som upphäfvandet af äktenskapet såsom en politisk, religiös, juridisk och borgerlig inrättning.

2. Alliansen fordrar särskildt ett fullständigt och ovilkorligt afskaffande af alla klasser, politisk, borgerlig och ekonomisk likställighet mellan båda könen, och framför allt, för att komma till detta mål, fullständigt upphäfvande af arfsrätten, så att för framtiden hvars och ens njutningsmedel må ställas i noggrann öfverensstämmelse med hans produktion.

Detta djupa hat till religionen är en af de mest i ögonen fallande öfverensstämmelserna mellan Internationale och Pariskommunen, bland hvars ledande personer flere tagit nära andel i det internationella arbetaresällskapet, Assi, Theisz, Varlin, Millière och andra. Fränckel, den preus-

siska socialisten, var under Kommunen minister för de allmänna arbetena: så likgiltig är sekten för begreppet om ett fädernesland, att de franska arbetarne, efter att hafva lidit alla qvalen af en fyra månaders belägring, kunde upptaga en af fienderna i sin egen regering. Huru kommunen förfor mot allt som på något sätt erinrade om katolicismen är ännu i friskt minne: nunuor och prester fängslades och förföljdes, erkebiskopen af Paris nedsköts, och kyrkorna upplätos till lokaler för socialistiska klubbar, der i synnerhet qvinliga medlemmar förde det vildaste språk så väl mot religionen som mot äktenskapet och familjen. Mr *Dupont*, president vid kongressen i Brüssel, yttrade: »Vi vilja icke hafva någon gud, ty religionen förslöar tankekraften». *Le bon dieu a fait son tour, en voilà assez* — dessa ord, som vi icke vilja öfversätta, uttalades af Varlin såsom ordförande i den parisiska afdelningen af Internationale. »Bibeln är en urkund för osedligheten», säger den ena; »det fins tre plågoris som tära på produktionen, presten, soldaten och kapitalisten», säger en annan. Vi vilja ej fortsätta dessa citationer. Hos de parisiska arbetarne, som skryta öfver att de hvarken tro på Gud eller någon menniska, men ändå, som en af deras vänner försäkrat, hafva en religion för hvilken de vilja lefva och dö, nemligen »tron på kapitalets bestämmelse för ädlare ändamål än de rikes beqvämlighet» — för dessa vilda varelser kunna ord såsom de ofvan citerade innebära något spår af förnuft, men för alla andra ljuda de såsom ett vanvett och en hädelse.

Bland de satser som drifvas af den längre gående socialismen, och som upprepas af våra radikala landsmän, är äfven den som förekommer i Nils Nilsons bok, och som återfinnes i de svensk-amerikanska radikalernas program: att folket skall återtaga makten i sina händer, och all maktutöfning genom valda eller sjelfskrifna ombud helt och hållet upphöra, liksom all offentlig rättsskipning, med ett ord, allt hvad som gör att den enskilde lefver trygg under samhällsskyddet. Det är nemligen just denna trygghet till lif och egendom, denna frihet att göra allt som icke gudomlig och menskklig lag förbjuder, som är en sådan styggelse i socialisternas ögon. De tåla ingen olikhet i de menskliga lotterna, och utan den kan ingen frihet existera. De finna en tröst, eller tro sig finna den, i underkastelsen under massornas tyranni; kanske har också hvar och en för sig en tyst förhoppning att han ensam skall undgå förtrycket och leda dess utöfvande mot de öfriga. Vi förstå ej hvad lockelse det kan ligga i denna broderlighet, som blott består i att på alla lägga en lika tryckande börda, ty det kan väl icke undfalla den mest förblindade, att om också all egendom på jorden i dag fördelades i lika lotter, skall det redan i morgon finnas några få rika och de mesta fattiga; tvångsfördelningen måste omgöras i hvarje ögonblick för att kunna upprätthållas, och ett oupphörligt krigstillstånd blifva det broderskap som man tror sig åstadkomma utom och i strid med det broderskap som härflyter af tron på en gemensam fader.

Vi hafva skildrat den internationella arbetarerörelsen i dess allmänna drag, men vi tro icke derför att de svenska arbetare som må hända af sina veckolöner betala skatt till det stora utländska samfundet äro beredda att underskrifva alla dessa ohyggliga satser, eller att de någonsin skola vilja göra det. För dem, liksom för deras engelska yrkesbröder, gäller utan tvifvel anslutandet till internationalen endast såsom en utväg att förbättra deras aflöning, och medlet dertill är arbetsinställelsen, hvilken man anser genom den verldsomfattande ligan kunna drifvas i riktigt stor skala. På sin höjd sysselsätta de sig derjemte med tanken på utverkandet af den lika politiska rösträtten, hvarigenom de hoppas kunna åstadkomma en annan fördelning af de offentliga bördorna. Deremot tro vi icke att våra arbetare skola kunna i någon större grad uppretas till detta konstlade hat mot kapitalet som så bedröfligt utmärker arbetarebefolkningen i andra länder. Skilnaden mellan stad och land är hos oss lyckligtvis icke så stor, och mängden af våra handtverkslärlingar, uppfödda på landet och i slägtskapsförhållande med den landtbrukande befolkningen, har genom erfarenheten lärt hvad den londonska eller belgiska socialisten först kan lära genom en lång och ansträngande reflexion, att ingen näring låter sig drifvas utan ett besparadt kapital, att grödan icke låter sig skördas utan ett föregående förvärf af kreatur och redskap, att utsädeskornet icke vinnes an-

norlunda än genom besparingar från den föregående skörden, med ett ord, att ingen vinst förvärfvas utan en motsvarande försakelse.

I våra föregående uppsatser om arbetarefrågan hafva vi äfven haft tillfälle att tala om arbetsinställelserna, och ehuru dessa företeelser nu fått ett större och mera omedelbart intresse än då, efter som de nu mera återkomma så mycket oftare än förr, är allt i hufvudsaken redan sagdt som derom är att säga. Deras laglighet kan icke bestridas; det står hvarje medborgare fullkomligt fritt att ensam eller i förening med andra ingå i aftal och betinga sig den högsta möjliga godtgörelse för sitt arbete, så vida han blott icke dermed förgriper sig på andras frihet. Beklagligtvis har detta inträffat, och cheferna för vissa arbetareföreningar, såsom i Sheffield och på några andra ställen, hafva öfver medlemmarne utöfvat ett tyranni, hvars ohyggligheter vi här icke skola återkalla i våra läsares minnen. Den som med hotelse eller våld tvingar en annan att deltaga i en *strike* plundrar honom i sjelfva verket på en del af hans egendom och tillfogar dem som bero af honom, i första rummet hans hustru och barn, ett upprörande våld. Äfven häri ligger ett skäl för socialismen att vilja afskaffa äktenskapet: qvinnorna äro af naturen fredsälskande, och det är de som djupast känna arbetslöshetens lidanden. Strikens strikta laglighet beror således deraf att den är fullt frivillig, att ingen dertill tvingas eller ens öfvertalas, och att ingen annans bättre rätt derigenom våldföres. Blott den ensamme arbetaren kan i detta fall handla med full frihet. En annan sak är om striken är klok. Det har utan tvifvel funnits fall då arbetaren derigenom tilltvingat sig en förhöjning i sin aflöning, men sådana fall äro mycket sällsynta, och i följd af konkurrensen hade samma förhöjning kommit af sig sjelf, om ock något senare. Arbetsinställelserna draga dertill stora fonder från produktionen, och om arbetarne i hvarje yrke skulle begagna detta medel att förbättra sina vilkor, måste det inträffa att hvar och en finge sin egen lefnadskostnad lika mycket förhöjd genom de öfriga yrkenas stegrade aflöningar, som han sjelf vunne tillökning i inkomster genom att förhöja lefnadskostnaden för andra.

Samhällsbygnaden vinner icke i fasthet derigenom att hvarje sten i dess murar krossas till lika stora sandkorn, utan derpå att de olika klasserna foga sig väl i förband med hvarandra. Om staten skall hafva något bestånd, måste det finnas klasser af befallande och lydande, af dem som redan förvärfvat sitt välstånd och dem som äro sysselsatta att förvärfva det, med ett ord af arbetsgifvare och arbetstagare Men gränserna mellan dessa klasser böra icke vara, och äro i vårt land icke heller, några fasta oöfverstigliga murar, utan hvar och en skall genom eget bemödande kunna höja sig från arbetarens klass till kapitalistens. Att lätta denna omsättning inom klasserna är en af lagstiftningens förnämsta uppgifter i våra tider, och det sker genom borttagande af skräinskränkningarne, anläggning af billiga kommunikationsmedel, förnuftig anordning af kreditförhållandena, samt först och sist genom goda och för alla medborgareklasser tillgängliga bildningsanstalter. Vi känna intet annat land i Europa, der det är lättare än i Sverige för arbetaren att uppstiga till rangen af arbetschef, och vi skulle kunna fylla många spalter med uppräknandet af framstående industriidkare, som genom egen kraft lyftat sig från armodets lägsta trappsteg. Denna omständighet är en ovärdelig lycka för vårt fädernesland; kapitalet och arbetet förstå hvarandra, äro vana att utbyta meningar, och veta bättre än annorstädes att de icke kunna undvara hvarandra. Sådana män som sjelfva genomgått sina läroår i arbetarnes leder kunna lättare ingå i arbetarens föreställningssätt och från denna ståndpunkt bibringa honom den insigt i arbetets vilkor, kapitalets risker, marknadens beskaffenhet o. s. v., hvartill hans egen iakttagelse icke kunnat leda honom. Många arbetsinställningar hafva i andra länder blifvit häfda derigenom att valda ombud från båda sidorna sammanträdt och öppet debatterat frågorna; i Sverige skola dessa parter hafva lättare att komma till ett godt förstånd med hvarandra än på något annat ställe i Europa.

Vi upprepa hvad vi sade i början af vår uppsats, att de rörelser som vi i det föregående skildrat icke behöfver betraktas såsom ett »rödt spöke», egnadt att uppskrämma vår inbillning, men de äro tillräckligt allvarsamma för att förtjena ett allvarligt och uppmärksamt aktgifvande, för att böra behandlas med fasthet och klokhet.

Om främmande ords behandling i svenskan.

Då vi nyligen hade tillfälle att sysselsätta oss något litet med det Nordiska Rättstafningsmötet och hr *Artur Hazelius*, förbigingo vi dessa språkmyndigheters beslut i afseende på de utländska lånen, och antecknade endast sjelfva satsen, som lyder att »främmande ord, som kunna anses fullt upptagna i modersmålet, skrifvas på inhemskt vis».

Detta är ett orakelspråk, som man icke aktat nödigt eller nyttigt att tyda, hvilket icke heller är så alldeles lätt, och likväl beror allt på frågan, när ett främmande ord skall anses vara »fullt upptaget». Hvar och en som nitälskar för modersmålets renhet och skönhet finner här en af de största svårigheterna i sin väg, och det är knappast två författare som i detta afseende följa fullt enahanda grundsatser.

Det enklaste vore naturligtvis att icke begagna alls några främmande ord, utan för de nya föreställningar som oupphörligt infinna sig med den stigande utvecklingen bilda nya uttryck af den inhemska språkstammen, såsom bland annat med rätt stor framgång blifvit försökt i den moderna isländskan. Men det är icke alltid sådant går för sig, och det är icke heller alltid lämpligt, särdeles med de vetenskapliga och tekniska konstorden. Dessa göra dock det minsta bryderiet; hvarje modernt språk tager dem ur latinet eller grekiskan, och tillformar dem, med minsta möjliga förändring, efter sina egna ljud- och skriflagar. Vi hafva på detta sätt upptagit sådana ord som teologi, jurisprudens, elektricitet, akademi, konstitution, dynamik, epistel, apologi, biskop, general, m. fl., och ingen stannar i ovisshet huru han skall skrifva och uttala dem.

Men olyckan är att de flesta ord af romaniskt ursprung som för det närvarande fått burskap i vårt språk kommit till oss ifrån franskan, under en tid då de öfriga moderna språken af latinskt ursprung voro nästan obekanta i landet. Dessa främlingar begagnades först i det förnäma umgängesspråket, der det uttalades på franskt sätt, och kommo derifrån i litteraturen, der de bibehöllo sin ursprungliga rättskrifning, vidare derifrån ut i den allmänna sammanlefnaden med ett mer eller mindre förbråkadt franskt uttal, och så åter i bok- och skriftspråket, icke sällan med en stafning som skall föreställa detta uttal men i sjelfva verket endast föreställer barbariet. Vi hafva sett en eller två landsortstidningar begagna detta stafningssätt och skrifva *anglevemang*, *angblem*, *döbattanger*, *suppleanger*, *arrangschemang*, *angtersoll*. Vi fråga oss vid åsynen af sådana försök att ådagalägga sin fosterländskhet, hvarföre de icke äfven i stället för regenter, arrestanter och auskultanter, fotogen, koncert, skrifva *reschanger*, *arrestanger*, *åskyltanger*, *fotoschén*, *kongsär*, samt *reschera* (regera) lika väl som *korrischera* (korrigera).

Både tyskar och danskar uttala de från franskan hemtade orden med samma ljud som deras bokstäfver hafva i latinet, det ursprungliga stamspråket, och hafva derigenom bevarat sig från sådana orimligheter hvaraf vi här anfört några prof. Detta är också långt närmare öfverensstämmande med sjelfva de franska ljuden än det breda och fula uttalet som man i vårt land gifver de nasula ändelserna, medljuden *g* och *j*, och till och med det franska *u*. Vetenskapsmännen göra alldeles på samma sätt; det faller ingen af dem in att utsäga *generation*, *intendent*, statiskt *moment*, *element*, *digestion*, *indigenat*, *oxygen*, efter andra ljudlagar än de svenska, och vi se intet skäl, hvarför icke *fotogén*, *korrigera*, *arrangera*, *jasmin*, *elegant*, *volant*, *talent*, *jargon* m. fl. skulle kunna få på alldeles samma sätt behandlas efter de svenska ljudlagarne. Vi tro verkligen att en sådan rörelse är på väg att göra sig gällande i den vårdade uppfostran, och vi behöfva icke erinra, huru mycket vackrare ett sådant uttal är än de grofva och onaturliga förvridningarne af de franska ljuden. Man må blott jemföra det engelska ljudet i *jasmin*, *genteel*, *talent*, *department* med det smaklöst tillkrånglade *sch*-läte som skall föreställa det franska *g* och *j*, eller den för vårt språks lynne helt och hållet främmande näston hvarmed man anser förnämt att uttala sådana ord som innehålla stafvelserna *en*, *an*, *ant*, *ent*, och hvilka i franskan blott hafva föga likhet med det svenska ljudet i *äng*, *känger*.

Vanan att gifva ett franskt uttal åt ord som kommit till oss från något af de romaniska språken är så djupt rotfästad, att man till och med stundom hör *train*, jernvägståg, uttalas såsom »träng» och »tränger», ehuru det blott i engelskan har samma bemärkelse, under det ett helt annat ord för detta begrepp användes i franskan. Derför blifva till och med ord af rent germaniskt ursprung, som först blifvit under modets välde importerade till Frankrike, derifrån med en viss fransk tillskapning reexporterade till oss, till exempel det engelska *waggon*, hvilket fransmännen upptagit i en betydelse som det icke har i England, nemligen af jernvägsvagn, och som i denna mening blifvit upptaget af våra tidningskåsörer, för hvilka det är allt för simpelt att göra en utfärd i en jernvägsvagn, och som derför föredraga att »taga en *trip* i en jernvägs-*waggon*». Någon gång nöjer man sig med att iakttaga det franska uttalet i en enda stafvelse af ett ord men uttalar de öfriga efter svenska ljudlagarne, t. ex. *ingeniör*, der mellanstafvelsen får det franska ljudet men icke den första. Det engelska ljudet i *engineer* ligger oss vida närmare än det franska; hvarför då icke bilda ordets uttal, äfven med den franska ändelsen, hvilken väl kan anses införlifvad med vårt eget språkbruk, helt och hålet efter våra egna organer?

Tyskarne skrifva och uttala *Statue* och *Recrut;* engelsmännen hafva icke heller något *y*-ljud i dessa ord, men vi hafva gjort oss *staty* och *rekryt*, ehuru vårt *y*-ljud icke är fullkomligt lika med det franska. Man ser till och med någon gång skrifvas *statyett*, fastän det franska ljudet i detta ord kommer vårt *u* närmare. Ord som sluta på *ur* af latinskt ursprung är det alldeles onödigt att tillskapa på franskt vis; man uttalar och skrifver ju *arkitektur*, *kur*, till och med *sinekur*, och det fins icke något skäl att förfara annorlunda med *signatur* och *miniatur*. Vi se nu allt som oftast skrifvas *fortyn*, liksom det länge skrifvits *lektyr* och *dispyt;* hvarför då ej lika gerna skrifva och säga *natyr* i stället för natur, hvilket dock lyckligtvis icke faller någon in? Det rena u-ljudet, som ger en sådan välklang åt italienskan, hafva vi gemensamt med detta sydländska språk, och långt ifrån att förspilla, borde vi göra allt hvad vi kunde för att bevara det.

En ändelse som gör omätlig förargelse i den nyaste svenskan är den på *oir*. Man ser det nu mera oftare skrifvas *trottoar* och *reservoar* än trottoir, reservoir, ehuru detta skrifsätt icke noggrant angifver det rätta uttalet. I de allra flesta fall är det möjligt att undvika lån af så genträfvig natur, att de på intet vis vilja foga sig efter vårt språks fordringar, och vi se ej hvarför de svenska orden »gångbana», »behållare» eller några dylika, skulle kunna göra här samma tjenst och bättre. Omöjligt är det oss också att begripa någon nödvändighet till att skrifva och säga »applådera», i stället för att låta *au* behålla sitt tveljud, lika väl som i *plausibel*, *auditör* och namnet August, hvilket det förr ansågs fashionabelt att uttala såsom Ågust, en affektation som nu lyckligtvis synes hafva fallit ur modet.

Än svårare är det med ord på *eau*. Det skrifves nu allmänt *nivå*, *platå*, kanske till och med af sjelfsvåldiga kåsörer *kadå* (cadeau); det fins ingen möjlighet att gifva någon svensk tillformning åt dessa ord, och då vi nu en gång hafva *sås*, *byrå*, *bersa*, så är det väl ingen annan utväg än att på samma sätt behandla de öfriga, endast man inskränker deras antal till det minsta möjliga.

Sedan vi nu en gång lärt att skilja mellan franskan och latinet såsom lånekälla, samt att inse det misstag som våra förfäder begingo, då de, i stället att hemta de behöfliga uttrycken der de kunde hafva fått dem renare och mer öfverensstämmande med vårt språks lynne, togo dem med de förvandlingar de erhållit i franskan, bör det vara lätt att för framtiden undvika sådana olägenheter. Vi komma troligen icke mer att bilda egenskapsord på *-aire*, då de kunna formas vackrare och ledigare af de ursprungliga latinska orden på *-arius*, och man säger redan nu »elementar»-undervisning, vid sidan af det ensamt nytjade »elementär». Hade vi nu att nybilda ett sådant uttryck som »kapten», skulle vi troligen lika gerna göra det af italienskans *capitano* som af franskans *capitaine*. Men vi hafva af denna erfarenheten fått en fingervisning för behandlingen af de franska ord som redan vunnit burskap i språket, och derpå vilja vi nu fästa uppmärksamhet.

Det första vi hafva att göra med så-

dana nyupptagna ord *som äro strängt oumbärliga* — ty andra böra ej upptagas — är att forma ändelserna icke efter de franska utan efter de latinska, eller helst efter de svenska. Det brukas nu *inspektör* för kavalleriet, *inspektór* för en landtegendom, men *inspéctor* för ett läroverk; på samma sätt har man börjat skilja mellan *direktör* och *diréctor* (för studierna i lärarinneseminariet). Vi hafva *brodös* och till och med *lumpsortös* vid pappersbruken. Har då vårt språk redan gått så i lumpor, att man ej kan finna ett svenskt uttryck för ett så enkelt begrepp, eller åtminstone en svensk ändelse? Vi hafva andra ord, som ursprungligen härstamma från de germaniska språken, men som kommit till oss med sin franska tillskapning och sitt franska uttal, såsom *salon* (af sal) och *balcon* (af balk, bjelke). Vi skrifva och säga nu vanligen *balkonger, salonger*, ehuru ändelsen *-on* är bildad af italienskan *-one*, men icke *bataljonger* och *millionger*, hvilka dock äro rent romaniska. Om vi nu börja med att bortkasta *g* ur skriften och teckna »balko-ner», »salo-ner», så skall det vårdade uttalet snart följa efter. Vi tala och skrifva nu *regera*, hvarföre kunna ej de härledda *dirigera, korrigera*, få åtnjuta samma svenska inträdesrätt? Vi säga *general* på svenskt vis men *generalisa* på quasifranskt, *indolent* på svenskt men *ängteriör* på qvasifranskt, *supplement* och *departement* på svenskt, men deremot *momang, komplimang* och *talang* utan det ringaste mera grund än en gammal ful vana. Om det riktiga bruket finge blifva iakttaget i undervisningsanstalterna, liksom det synes vilja låta göra sig gällande i det bildade umgängestalet, så skulle vi snart befria vårt språk från ett af dess allra styggaste lyten, och det skulle icke längre blifva möjligt att skrifva *schangtil, inschengör, schenangt*, en fosterländskhet hvars praktiska värde är ganska tvifvelaktig, men om hvars smaklöshet det åtminstone icke kan vara olika omdömen.

För sådana *rent* franska ord deremot hvilka endast tillfälligt nytjas i svensk skrift, skulle vi vilja föreslå att de finge behålla sin ursprungliga ortografi, men att genom kursivstil åskådliggjordes deras egenskap af främlingar. Sådana ord kunna gerna behålla sin franska pluralform; det är långt bättre, att man om så behöfs skrifver *beaux esprits* än »belesprier» eller »belespriter». Så göra engelsmännen och kunna derigenom begagna somliga ord, hvilka äfven tillhöra deras eget språk, i specifikt fransk mening, samt derigenom gifva spets och omvexling åt framställningen.

Vår starka industriella utveckling, och den ökade samfärdseln med England, har på senare tider infört i vårt språk en mängd engelska ord, hvilkas behandling gör oss icke ringa förargelse. Jernvägarne hafva på detta sätt riktat oss med *sleepers* och *rails*, och det i hög grad utbildade maskinväsendet förbrukar i stor mängd afsvaflade stenkol eller *coke*. I början skrefvos dessa ord på det engelska sättet, men nu börjar man äfven i officiella handlingar på att få se »sliprar», »räler» och »kåks», det senare med en alldeles onödig pluraländelse, der ej en inbillad vishet föredrager att teckna *coakes*, kanske af någon dunkel tanke på *coal*, stenkol, eller också blott för att det skall se lärdt ut. Det var icke länge sedan vi i en teknisk skrift också läste om *pir*, och en familj af *pirar*, såsom en ganska bekant sak. Hvad tror nu läsaren det är? Jo, helt enkelt en hamnbrygga, *pier* på engelska, åt hvilket ord man försökt att på detta sätt gifva burskap i svenskan. Dessa lån äro lika förargliga som onödiga, ty lika väl som man kan kalla en liten bok för ett »häfte», utan att dertill låna det likabetydande franska *brochure*, lika väl kan man begagna något af de fullgoda uttrycken syll, dynstock, bjelke, i stället för *sleeper*, och för *rail* skena eller spår. »Syllar» och »skenor» höllo verkligen en gång på att blifva de antagna benämningarne, och hade otvifvelaktigt blifvit det, om de inhemska orden blott vunnit något litet officielt understöd. För några år sedan talade alla menniskor om *pitprops;* nu heta de, både i tidningarne och, som vi tro, äfven i tulljournalerna, helt enkelt »grufstolpar», hvilket är deras riktiga benämning. När skrifter utgå från regeringsdepartementen i sådana ämnen som erfordra nya uttryck, vore det en enkel sak att låta deras tekniska termer granskas af någon som förstode hvad i detta afseende går an eller icke. Man har ju Svenska Akademien, om man vill vända sig till en officiel rådgifvare, och det vittra samfundet skulle göra vårt språk

bättre tjenst med att gifva oss några goda enkla tekniska termer än med de många granna metaforerna i dess högtidstal.

Vi anbefalla i detta afseende vördsammast till vederbörande myndigheters välvilliga uppmärksamhet det vigtiga behofvet af ett bestämdt svenskt uttryck för de främmande orden *étalon*, *standard* och *Währung*, hvilka nu öfversvämma våra tidningar och tidskrifter, så ofta det blir fråga om en angelägenhet hvilken nu rycker oss allt närmare på lifvet, nemligen myntväsendet. Riksdagen har begagnat termen »grund för myntsystemet», och myntkomitén i omvexling dermed äfven »värdemätare». Båda dessa uttryck angifva meningen temligen tillfredsställande, äfven så ett tredje, silfver- och guld-»värdi», men så länge ett kortare ord icke är funnet, lära vi ej få slippa »guldstandard» och »silfverstandard». Visar det sig alldeles omöjligt att finna en rent svensk benämning, då men ej förr kan det vara skäl att en gång för alla upptaga det engelska uttrycket.

Vi hafva med dessa exempel sökt visa, huru angeläget det är att i officiella skrifvelser fästa afsende äfven på språkets fordringar, och vi erinra oss just nu ett sådant uttryck, som nyligen inkommit i vårt språk genom ett embetsverk, och som, ehuru lånadt från ett närmare med svenskan beslägtadt språk, är både felaktigt och anstötligt, nemligen *postförsändelse*, för att beteckna föremål hvilka sändas med posten. Ord med detta tonfall äro efter vårt språks lagar icke egnade att beteckna konkreta ting, och sammansättningspropositionen *för-* står derjemte endast onödigt och skräpar. Väl hafva vi uti vissa rättrogna skandinaviska tidningar sett införd det fula ordet *meddelelse*, hvars »säregna» danska egenskap våra skandinaver vilja upphöja till en »fälles» skandinavisk, men vi trodde icke att kongl. generalpoststyrelsen skulle vara böjd att från detta håll hemta sina språkmönster, och vi tvifla icke att den nu varande chefen för detta vigtiga embetsverk, som redan gjort så mycket för postbefordringens fullkomnande, skall utan alla främmande fingervisningar finna de termer han behöfver, om en gång hans uppmärksamhet riktas på önskvärdheten deraf att de väljas i öfverensstämmelse med språkets fordringar.

Vi började vår uppsats med ordlånen från en främmande språkstam, och vi hafva omärkligt kommit till dem som ske från nära beslägtade munarter såsom danskan och tyskan. Svårigheten blir här större och icke mindre; för tankelätjan ligger det så nära till hands att taga fast på ett färdigt uttryck, liknande det man tycker sig behöfva, men man märker kanske icke att vi oftast hade något mycket bättre sjelfva, och att det man vill införa kanske dertill har en alldeles afvikande mening. Vi vilja nu icke tala om sådana rent danska ord som man synes hafva upptagit af höflighet mot skandinavismen, till exempel *bestyrelse*, *afhålla* möten, *framhäfva* vigtiga omständigheter, *inbringa* förslag, *utbringa* skålar, *afvinna* en sak ett *utbyte* (hvarvid det danska »udbytte» endast är en förplattning af det tyska »Ausbeute» och följaktligen betyder ett byte i bemärkelsen af rof, men alldeles ingen ting ömsesidigt), *bemärka* i stället för det enkla »märka», och i allmänhet hopandet af onödiga sammansättningspartiklar, till exempel *förherskande*, der »herskande» är alldeles tillräckligt, *för så vidt* i stället för »så vida», och mycket annat af samma beskaffenhet. Men det fins rena tekniska termer, hvilka somliga skriftställare försöka att få införda från Danmark i stället för våra gamla inhemska, såsom då en ifrig skandinavisk tidning för ett par år sedan, efter danska »Fædrelandets» exempel, omkristnade frågan om de skånska frälseböndernas ställning till jordegarne till »Landtbofrågan». På samma sätt finna vi också i samma tidning det danska uttrycket »ställa sig», för att beteckna den handlingen att framträda såsom kandidat till politiska val. Vi se ingen nödvändighet att upptaga sådana danska uttryck, hvilka danskan till största delen hemtat från tyskan. Vi hade en konstitutionelt utbildad statsförfattning långt före våra södra och vestra grannar, och om äfven den politiska kandidaturen hos oss är något jemförelsevis nytt, så hafva vi fullgoda svenska uttryck till att beteckna den saken, utan att låna dåliga från andra håll.

Det är ganska naturligt att den omåttliga läsningen af tyska böcker — vi mena naturligtvis endast i jemförelse med läsningen af lika goda eller bättre franska och engelska — icke kunnat undgå att ut-

öfva ett starkt inflytande på vårt språk, och detta inflytande har varit långt ifrån fördelaktigt. Vi tala nu icke om filosofien, med dess sannfärdigt barbariska termer, sådana som varat och icke-varat, i-och-utom-sig-varat, subjekt-objektivitet, och alla dessa begrepp som icke förekomma utom den strängt spekulativa kretsen; men äfven inom andra områden har den tyska språkvanan vunnit ett obehörigt insteg, i synnerhet hos teologerna. Tyskan har en utomordentlig lätthet att bilda egenskapsord och abstraktiver; föreställningarne »språklig» och »språklighet», »rättsvetenskaplig», »gatuläggningskommissionlig», ja till och med sådana spekulativa uttryck som »jaghet» och »duhet», äro fullt naturliga för en tysk tankegång, men icke så för en svensk. Det oaktadt hafva vi sett sådana egenskapsord som *saklig*, *öfverhetlig*, *gudstjenstlig* och *enhetlig* nyligen importerade från det stora tyska fäderneslandet, och det är införseln af detta slags kulturmateriel vi anse ofördelaktig för vårt språk, medan den bringar en ganska tvifvelaktig fördel åt våra tankevanor. Svenskarne äro af naturen ett klartänkt och praktiskt folk, med skarpt sinne för det verkliga men föga fallenhet för dunkla abstraktioner, och vi hafva i detta fall en större naturlig frändskap med engelsmännen än med tyskarne. Vi böra derför icke släppa de skarpare bestämningar för hvilka vårt språk ganska väl egnar sig, för den tvifvelaktiga vinsten att kunna gifva somliga föreställningar en vidsträcktare och till formen mer spekulativ egenskap. Vi hafva till exempel ypperliga gamla genitivformer, som hafva ett afgjordt företräde framför de efter tyskan nyfabricerade egenskapsorden: i våra öron åtminstone låter uttrycket »kyrkobruken» både vackrare och förnuftigare än »de kyrkliga bruken».

Också i den allmänna litteraturen hafva en mängd onödiga tyska ord börjat insmyga sig i stället för de bättre och vackrare svenska. Vi hafva af gammalt en hel hop tyska konstord, från hvilka vi icke mera hafva så lätt att befria oss, såsom *gevär*, *gehäng*, medan det lägre språket bibehåller några, hvilka den högre litteraturen för länge sedan kastat ifrån sig, t. ex. *grad*, (gerade) och *gelikar;* men vi böra åtminstone icke upptaga några nya. Ett sådant, som synes hafva vunnit burskap, är *måleri* i stället för det ganska goda »målning», och några af våra djerfvaste »kåsörer» hafva deraf tillformat det makalösa egenskapsordet *målerisk*, hvars fullkomliga obehörighet redan visar sig uti omöjligheten att accentuera det efter våra språklagar. Ur samma grumliga källa har äfven flutit det tyska ordet *gastera*, om konstnärer som gifva gästroler, utom åtskilliga andra, med hvilka vi här icke vilja upptaga utrymmet.

Det var en tid då svenska språket hos tyskan måste söka elementen till sin utbildning, och vi hafva derpå i ögonen fallande prof i vår gamla bibelöfversättning. Ännu för ett par hundra år sedan fortfor detta inflytande, och man finner i kungabref från sextonhundratalet sådana oskapliga lån som *Ergätzlighet*. Det är nu hög tid att vi frigöra oss från den tyska lånemarknaden, hvilken vi icke längre behöfva, om vi blott vilja taga vara på våra inhemska tillgångar. De ovärderliga fördelar som den tyska litteraturen och vetenskapen erbjuda oss skola vi icke derför skjuta ifrån oss, men vi kunna och böra deraf göra ett sjelfständigt bruk; holländarne hafva i det fallet gifvit oss ett ganska godt föredöme.

Från den period då latinet var hela den bildade verldens gemensamma språk, bibehålla vi ännu en sed som förefaller oss bra tung och gammalmodig, nemligen genitivet på *i*, t. ex. »Kongl. Commerse-Collegii cirkulärer», och denna kärlek för klassiciteten har gått så långt, att man på samma sätt böjer äfven enskilda namn, såsom t. ex. hr *Hazelii* språkvetenskapliga arbeten eller hr *Gumælii* politiska verksamhet. Är icke detta en nog långt drifven konservatism i vårt oklassiska tidehvarf, och skulle ej dessa pedantiska språkbruk kunna med fördel utbytas mot något tidsenligare?

Medan vi tala om behandlingen af ord som blifvit upptagna från de gamla språken, vilja vi tillägga en liten anmärkning om skrifsättet af de grekiska ord som innehålla tveljudet *au*, såsom *autograf*, *autobiografi*, *taulogi* m. fl. Kärleken för det danska *v* synes nyligen hafva förledt åtskilliga författare att här bruka *av*, hvilket är ett bestämdt fel, emedan ljudet är *au* eller *ay*, men alldeles icke *af*, såsom det eljest måste blifva i förbindelse med det efterföljande *t*. Detta dock i förbigående.

I skrifsättet för geografiska namn har man på senare tid sett den förändringen vidtagas, att det begagnats de för hvarje främmande land inhemska formerna, *Venezia*, *Firenze*, *Roma*, *Varsáva*, *Napoli*, *Moskwâ*, samt först och sist naturligtvis *Kjobenhavn*. För dem som finna behag i denna lilla prydlighet. och de tyckas icke vara många, borde det ringaste afseende på följdriktighen fordra äfven teckningarne *Edinburgh*, *Calcutta*, *Canada*, *Lisboa*, *'sGravenhagen*, för att icke nämna inhemska ungerska, ryska och czeckiska namn, hvilka ingen läsare utan särskilda förklaringar skulle begripa, om de förekomme i de dagliga tidningarne. Liksom andra nationer, hvar och en efter sina språklagar, format sig namnen på de orter hvilka de ofta nämna, såsom *Venice*, *Naples*, *Leghorn*, *Gothembourg*, så är det äfven tillbörligt att vi icke af en småaktig affektation bortkasta allmänt kända och i vår historia genom sekler brukade namn, för att antaga sådana hvilka för en stor del af läsare behöfva öfversättas. Der intet afvikande benämningssätt är häfdvunnet, är det klart att vi måste begagna det utländska skrifsättet, t. ex. *Peterborough*, *Birmingham*, *Salisbury*, *Versailles*, *Duomo d'Ossola*, *Newcastle* o. s. v.

Vi tillåta oss slutligen en hemställan i afseende på bruket af skiljetecknen. Vi hafva här i landet af ålder begagnat den tyska interpunkteringen, enligt hvilken hvarje, äfven den kortaste mellansats, innestänges inom komma, t. ex. »Den, som råd lyder, är vis». Detta system, i många fall missledande för uttal och ordaförstånd, men alltid besvärligt och smaklöst, läres ännu allt jemt i våra skolor, men den periodiska pressen har börjat öfvergifva det allt mer och mer, och hvad oss sjelfva angår, hafva vi icke haft den ringaste betänklighet vid att antaga de fransk-engelska grundsatserna, enligt hvilka bruket af det minsta skiljetecknet betydligt inskränkes.

För att nu i få ord sammanfatta vår framställning, så önska vi att främmande ord endast med största varsamhet upptagas, när de icke kunna umbäras och ersättas af inhemska; att de som införlifvas med språket måtte uttalas efter dess ljudlagar, men icke genom försök att med svenska beteckningar efterbilda de utländska ljuden till oigenkännelighet karrikeras; att sådana utländska ord deremot hvilka endast undantagsvis begagnas måtte få behålla sitt genuina uttal och stafningssätt, men på samma gång genom kursivskrift ntmärkas såsom främlingar; samt att de få gammalmodiga i språket ännu qvarstående latinska böjningsändelserna om möjligt en gång blifva bortkastade. Vi önska också att inga nya konstord upptagas utan sträng granskning och öfvertygelse om deras oumbärlighet, samt att de offentliga myndigheterna utöfva större urskilning i detta afseende än som hittills skett. Framför allt anse vi nödvändigt att öfversättare och andra, som på vårt språk återgifva innehållet af främmande skrifter, bland hvilka vi särskildt tänka på de stora tidningarnes medarbetare, gifva sig litet möda att söka de genuina svenska uttrycken i stället för att, såsom så ofta sker, på stående fot mynta ett tysk-svenskt eller dansk-svenskt uttryck, som sedan kanske lång tid orenar språket. Man träffar stundom personer, hvilka i tal och skrift uttrycka sig såsom tyska studenter, med halfklara metafysiska föreställningar, klädda i pretentiösa, sväfvande, halftyska fraser. Detta är ett lika stort brott mot vårt goda sunda svenska förstånd och vårt vackra språk, som när andra försöka blända sina läsare eller sina åhörare med snobbfraser, uppsnappade här och der på den franska hufvudstadens boulevarder.

Blick på pressen.

Bristen på tilldragelser af intresse utöfvar sitt inflytande på tidningspressen. Posttidningens tillkännagifvande af kongl maj:ts beslut af den 3 dennes, enligt hvilket statsministrar, och statsråd som afgå från embetet, icke derefter skola åtnjuta värdighet utöfver den som på annan grund kan dem tillkomma, har af *Dagens Nyheter* och *Aftonbladet* blifvit mottaget med mycken tillfredsställelse, hvilken vi för egen del så mycket mer dela, som vi för tre veckor sedan uttryckte vår önskan att en sådan åtgärd måtte vidtagas. *Aftonbladet* anser likväl att än ett steg bör tagas, nemligen afskaffandet af stats-

ministrarnes rang framför de öfriga statsråden. Det är sant, att det i sjelfva embetenas beskaffenhet fins intet skäl till en sådan rangskilnad, men så länge Norge hos vår regering representeras af en statsminister med excellensrang, kan det icke vara lämpligt att förste mannen i konungens svenska råd står till baka i rang för denne. En annan sak vore att förändra Regeringsformens 6 §, efter ett förslag af 1868 års konstitutionsutskott, derhän att konungen bland samtliga statsråden kunde utnämna hvem han behagade till statsminister, som på samma gång skulle vara *konseljpresident*.

Grefve Arvid Posses förklaring om grundlösheten af det rykte, som åtskilliga tidningar utspridt om en af honom till konungen ingifven ministerlista, har efter något betänkande blifvit af samma tidningar återgifven, men med anmärkningar och förbehåll, hvilka betaga detta beriktigande frivillighetens värde, och en af dem har till och med ifrågasatt riktigheten deraf, att en tidning meddelar reklamationer, utan att de varit hos samma tidningsredaktion uttryckligt begärda. Vi hafva emellertid aldrig sett att en tidning förlorat på ett ridderligt förfaringssätt mot politiska motståndare.

Strödda underrättelser.

Nya upptäckter i Egypten. För femtio år sedan kände man om den höga forntiden ingen ting annat än det som står i bibeln och några grekiska författare. Bibeln gifver oss väl historien om det judiska folket, men endast tillfälligtvis och ofullständigt något af de öfriga österländska folkens, som stodo i förhållande till judarne. Hvad grekernas berättelser angår, är det först efter Herodotus, i femte århundradet före vår tideräkning, som vi till dem kunna sätta något förtroende.

Nu är allt förändradt. Genom lärda och mödosamma expeditioner hafva minnesmärken, som sedan årtusenden varit undangömda, kommit i dagen, länge sedan utdöda språk och inskrifter hafva blifvit återfunna, och man har ändtligen lyckats förklara talrika urkunder från den högsta ålderdomen samt på detta sätt uppgräfva tjugo seklers historia, och detta med en noggranhet som ofta saknas för tider som ligga oss vida närmare.

Det är i synnerhet för Egypten som denna historiska uppståndelse är märkvärdig och full af intresse. Den börjar med Champollion, som 1822 upptäckte klaven till hieroglyfskriften och i museum i Turin tillämpade sin upptäckt på de der förvarade egyptiska minnesmärkena. Alla dessa minnesmärken tycktes efter så många seklers stumhet återfå talförmågan, ty alla, ända ned till de simplaste husgeråd, voro betäckta med inskrifter, hvilka icke blott omtalade tiden för deras tillverkning, utan redogjorde för alla de dermed förenade omständigheterna.

Egyptens historia, sade man då i sin hänryckning, skall snart blifva lika bekant som Greklands och Roms. Å nej, sade Champollion: arbetet blir omätligt, och mitt lif skall icke förslå dertill, men när man dechiffrerat allt, skall man känna Egypten med dess seder och bruk fullständigare än något af de öfriga forntidsfolken.

Champollion hade rätt; tio år derefter dog han af öfveransträngning, utan att hafva upptäckt många nya historiska data, utan att ens ännu hafva skingrat alla de tvifvelsmål med hvilka hans upptäckt hade blifvit mottagen.

Men efter honom kommo Lepsius, Brugsch, Mariette, Oppert och andra, som utarbetade och fulländade hans metod, så att nu är i Egypten och de europeiska muséerna en hel armé af lärde sysselsatt med öfversättningen af dessa minnesmärken, hvilkas ofantliga mängd fordrar lika mycken tid som den lofvar oss märkvärdiga upplysningar.

Man förvånar sig att detta arbete går så långsamt, men det kommer af materialets rikedom och den oreda hvari det stundom befinner sig. Egyptierna skrefvo på allt och om allt, och under århundraden hafva dessa urkunder, innan man förstod deras mening, blifvit kringförda och begagnade såsom prydnader eller på annat sätt. De stora monument som förblifvit på sitt ställe hafva vid flere tidpunkter fått nya inskrifter och derefter undergått plundring och förstörelse, först af araberna under medeltiden, hvilka i dem sökte guld,

och sedan af moderna resande, som samlade arkeologiska märkvärdigheter.

Oaktadt dessa svårigheter hafva vigtiga resultat redan blifvit vunna; vi hafva fått kasta mången öfverraskande inblick i sederna, industrien och de husliga vanorna hos ett folk, som var i besittning af en hög civilisation många århundraden före Abraham. Väggmålningarne i de underjordiska grafkamrarne utgöra en löpande kommentar till de skrifna urkunderna.

En af de nyaste författarne i Egyptiologien, en schweizare mr *Mathey*, har i en helt liten bok, kallad »Explorations modernes en Égypte», på ett särdeles tilltalande sätt populariserat den egyptiska fornkunskapen; han har förstått konsten att på ett oemotståndligt sätt föra oss midt in i det egyptiska lifvet. Vi återfinna med förvåning i detta folks hemseder, i barnens lekar, i nöjen, fester och sällskapsanordningar, drag, hvilka man skulle anse lånade från vår egen tid, och som fresta oss att utbrista: intet nytt under solen. En hastig öfversigt af hvad som blifvit vunnet för historien torde icke vara ovälkommen för mängden af våra läsare. Vi fästa oss dervid i synnerhet vid det som står i något sammanhang med berättelserna om Egypten i Gamla Testamentet.

De gamla egyptiernas odling och makt började i låglandet vid hafvet och utbredde sig från norden småningom åt söder ända till Etiopien. Om vi således från Nilens delta stiga dess dal uppföre ända till Meroe, skola vi träffa hela raden af hieroglyfiska minnesmärken från seklen före Abraham ända ned till det romerska herraväldet. Enligt den inhemska historieskrifvaren Manetho hafva trettio dynastier regerat i Egypten, men hans historia har icke kommit till oss, och vi känna den blott genom sväfvande och ofullständiga citationer hos grekiska författare.

Det äldsta af alla kända minnesmärken fins vid Sakkara, det gamla Memphis' grafplats, icke långt från Kairo. Det är en trappformig pyramid med gallerier, kamrar, talrika källrar och ingångar åt alla fyra väderstrecken. Han anses vara grundad af den fjerde konungen i första dynastien, den samme som införde Apis' dyrkan, och Mariette tror att det var det ursprungliga Serapeum eller begrafningsstället för det heliga djuret. En hieroglyfskrift vid ingången till en af kamrarne bevisar att man redan på denna aflägsna tid kände denna skrift, som redan innehåller dess tre särskilda karakterer, afbildningar af verkliga föremål, symboliska beteckningar och ljudtecken.

Hela slätten från Kairo till Fayum är betäckt af grafvar tillhörande de sex första dynastierna: man träffar inom denna rymd 67 pyramider. Från Giseh till Dadjour har Lepsius undersökt 130 grafvar, som höra till tredje och fjerde dynastien. Af den sistnämda var Cheops, grundläggare af den första bland de stora pyramiderna vid Giseh; Chefren, som bygde den andra och den stora sfinxen der invid; Assa, hvars son är författare till en papyrus, som kommit till våra dagar, troligen den äldsta bok i verlden, efter som den är flere sekler — efter somliga tio men enligt Mariette tjugo — äldre än Abraham: det är en samling tänkespråk, erinrande om Salomos ordspråk. Med den sjette dynastien, som representeras af sexton i bergskedjan vid Samiet inhuggna grafvar, slutar allt det vi känna om det gamla väldet, som hade Memphis till hufvudstad. Af sjunde, åttonde, nionde och tionde dynastierna har man hittills icke lyckats träffa något minnesmärke.

Gå vi nu vidare uppåt floden ända till Thebe, så finna vi monument från de senare dynastierna: först den elfte, som synes hafva regerat under oroliga tider och öfver ett inskränkt område. Deremot företer den tolfte ett tidehvarf af lycka och storhet. I de åtta konungarnes grafsalar vid Beni-Hassan beundrar man några väl bibehållna målningar, hvilka, genom de högst omvexlande föremål som de föreställa, tillåta oss att beundra den höga grad af civilisation, rikedom, händighet och konstnärskap, hvilken egyptierna redan då hade uppnått. Till denna tolfte dynasti hör äfven Oritasem, första grundläggaren af så väl obelisken i Heliopolis som templet i Karnac, samt Amenembd eller Moeris, som lät gräfva den bekanta sjön med ändamål att reglera Nilens öfversvämningar.

De monument som återstå från trettonde dynastien tillkännagifva en ännu högre grad af makt och lycka, men med den fjortonde inträder Egypten i en period af förfall, som varade 500 år och hvars historia för

oss är betäckt af mörker. Det är denna tid under hvilken Hyksos eller herdekonungarne inföllo och eröfrade hela nedre Egypten. De voro ett folk af semitiskt ursprung, som omstörtade templen och icke qvarlemnade några andra minnesmärken af de äldre dynastierna än de nyss omtalta grafvarne. Ett enda tempel har undsluppit deras förstöringslusta, det som är bygdt af Cephren i fjerde dynastien mellan fötterna på den stora sfinxen, och hvilket Mariette har framgräft ur den hop sand som betäcker kolossen ända till halsen, (172 fot i längd och 74 fot i höjd).

Hyksos-folket antog efter hand egyptiernas språk, skrift och seder; deras konungar tillade sig äfven titeln Farao. Deras hufvudstad var Avaris på Nil-deltat, på grekiska Tanis, det närvarande *Sân* en arabisk by, som ligger vid foten af den gamla stadens ruiner. Det är sannolikt der som Abraham sökte bröd, i Josef sedermera fördes såsom slaf och blef en mäktig man vid konung Apapis' eller Apophis' hof, och der som Moses gjorde sina underverk, såsom man kan se af Psalm. LXVIII, v. 12, 13.

De fyra sfinxerna som Mariette fann i Zoan äro Hyksos' verk, deras hufvud framställa icke längre den egyptiska typen utan hafva de semitiska dragen, hvilka man ännu i dag återfinner hos befolkningen i trakten; ty när Hyksos sedan blefvo fördrifne, qvarlemnades en del af dessa främlingar i det land som de eröfrat och så länge innehaft. Dessa fyra sfinxer gifva oss porträttet af konung Apophis, Josefs Farao; konungens namnplåt eller *cartouche* finnes på samtliga sfinxernas skulderblad.

Det är Ahmes eller Amosis, den första konungen af sjuttonde dynastien, som hade den utmärkelsen att befria Egypten från Hyksos och återgifva det dess gamla lycka och makt; han fullföljde till och med sina segrar inåt Arabien och Syrien, och hans efterträdare sträckte sina segertåg ända in i Assyrien.

Bland dem finna vi Sesostris eller Ramses II, af nittonde dynastien, som ännu mer ökade Egyptens glans och dess eröfringar i Asien. Det är i synnerhet under hans regering som israeliterna, som blifvit så talrika uti landet Gosen eller Gessen, betungades med arbeten för tegelberedningen, och öfver hufvud för uppförandet af alla de stora bygnader hvarmed denne konung betäcke Egypten, och som i och för sig äro flere än alla de öfriga regenternas till samman. Det var denne konungs hårdhet som tvang Moses att flykta till Midianiternas land och förblifva der till slutet af hans 68-åriga regering. Det var slutligen under Menephtha, Ramses II:s son och efterträdare, som Moses återvände till Zoar och lyckades föra Israels barn ur Egypten.

Dessa historiska fakta bekräftas af ett rätt märkvärdigt monument, som Mariette upptäckte i Zoar. Det är statyen af en sittande konung, som bär tre inskrifter från olika tidehvarf.

Den första innehåller namnet på en konung af trettonde eller fjortonde dynastien: statyen är således äldre än Hyksos' välde.

Den andra, på högra axeln, säger: »Sutech, den välgörande guden, solen, solens son Apapis, begåfvad med det eviga lifvet». Den bevisar att herdekonungen Apapis eller Apophis (Josefs Farao), tillegnat sig denna staty, och att han i Egypten infört Sutechs eller Sets dyrkan, de gamle Palestinarnes nationalgud. Vi finna deraf också att Hyksos-furstarne antagit de gamla konungatitlarne, samt andra egyptiska seder och bruk, liksom hieroglyfskriften. En undersökning af de ljudbetecknande figurerna i denna inskrift visar, att de hafva stor likhet med de gamla feniciska bokstäfverna. Det är således troligt att Hyksos till Egypten medfört de första elementen af forntidens bokstafsskrift.

Den tredje inskriften läses på ryggstycket af tronen: det är den store Ramses, namnplåt, hvilken efter Hyksos' fördrifvande icke försmådde att tillegna sig detta monument.

Vi hafva gått något i detalj med dessa sista undersökningar, derföre att de beröra det tidskifte då israeliterna vistades i Egypten, hvilket just är den dunklaste delen af detta lands historia: det öfriga måste vi gå så mycket hastigare öfver. Vi kunna emellertid icke undertrycka en anmärkning i anledning af de fakta som anföras af mr Mathey.

Det välvilliga och gästfria mottagande som först Abraham och sedan Jakobs familj funno i Egypten hade troligen till betydlig del sin grund deri, att dessa hebreer hos Hyksos funno en viss gemen-

samhet i härstamning, språk och seder. Under de 400 följande åren, och medan Hyksos mer och mer tillegnade sig det eröfrade landets språk och seder, förblefvo Israels barn, i öfverensstämmelse med den karakter som de bibehållit ända till våra dagar, utan all beröring med den öfriga befolkningen, och detta är orsaken hvarför de kunde blifva qvar efter den stams fördrifvande hvilken de hade att tacka för sin lycka. Men när de gamla egyptierna återkommo till väldet, och när en konung besteg tronen i Thebe, som enligt bibelns ord icke hade känt till Josef, blef deras belägenhet helt och hållet förändrad: de blefvo hatade och fruktade för sin starka förökning, och allt sammanträffade för att bringa dem under denna odrägliga trälldom, ur hvilken Moses lyckades att befria dem. Man bör dess utom erinra sig, att om de icke förblifvit fyratio år i öknen, skulle de i Kanaan hafva återfunnit sina förtryckare, emedan detta land under hela denna tid innehades af Ramses' efterträdares arméer.

Det nya välde som börjas med Hyksos' fördrifvande uppsteg snart till en utomordentlig blomstring. Slätten kring Thebe är endast en sammanhängande ruin af de underbara bygnadsverk som fullbordades under adertonde, nittonde och tjugonde dynastierna. Serapeum, oxen Apis' begrafningsplats, Karnac, Luxor, förete i arkitektur, målning och metallarbeten en prakt som väckt allmän beundran.

Längre fram i tiden kommo Darius, Alexander och romarne såsom eröfrare och stäckte vingarne på den egyptiska makten. Men ända ned till det romerska herraväldet fortforo de att uppföra sina bygnader och rista sina hieroglyfer, med så ringa förändring att man före Champollion's upptäckt ofta gaf en ganska hög ålder åt minnesmärken, som icke förskrefvo sig längre till baka än från de första seklen af vår tideräkning.

Templen från Ptoleméernas tid, i synnerhet det i Edfu, äro betäckta med inskrifter och ritningar, men ämnena äro nästan uteslutande religiösa; man finner der omständliga mytologiska legender och fullständiga gudstjenstritualer. Det är här man i synnerhet har att studera egyptiernas religion, ty i allmänhet handla de faraoniska minnesmärkena endast tillfälligtvis om detta ämne. Emellertid har man redan kunnat öfvertyga sig derom, att egyptiernas religion under denna långa tid undergått högst obetydlig förändring, att den, långt ifrån att vara en rå polyteism, hade till sin grund tron på en enda andlig gud, äfven som på själens odödlighet och ansvarighet för sina gerningar, och att de heliga tingen i den egyptiska gudstjensten voro snarare beteckningar än afgudabilder, snarare symboler än idoler.

Innehåll: Sid.

Sällskapet Internationale . . . . . 705.
Om främmande ords behandling i svenskan 711.
Blick på pressen . . . . . 716.
Strödda underrättelser:
Nya upptäckter i Egypten . . . . 717.

SAMTIDEN,

Veckoskrift för politik och litteratur,

utgifves under nästa år 1872, med syfte att i frisinnad anda behandla företeelserna inom samhället, litteraturen, vetenskapen, sköna konsterna och den periodiska pressen. Tidskriften utkommer hvarje lördag med ett ark dubbelspaltig imperialoktav, som vid årets slut åtföljes af titelblad och register.

Prenumerationen sker på *postkontoren*, i *bokhandeln* samt i Stockholm på *tidningarnes utdelningsställen;* priset är 10 rdr för helt, 5 rdr 50 öre för halft och 3 rdr för fjerdedels år, *postarvodet för landsortsprenumeranter inberäknadt.*

Obs. *Alla meddelanden till Veckoskriften ställas till* ***Expeditionen af Samtiden,*** *N:o 28 Norra Smedjegatan.*

Expeditionen kan icke åtaga sig att sända regelmessiga bytesexemplar, och ber derför vänligast få afböja andra sändningar af landsortstidningar, *än då det önskas fästa redaktionens uppmärksamhet på någon särskild artikel.*

Stockholm, tryckt hos A. L. Norman. 1871.